

O FOTOGRAFIE INEDITĂ DIN 1941 A CIMITIRULUI MILITAR ROMÂNESC DE LA BUJALIK (BUJALÂK)

Dr. Gabriel-Felician CROITORU*

Despre aportul Armatei Române pe Frontul de Est, în războiul contra Uniunii Sovietice s-au scris tomuri întregi, ajungându-se, astfel, la stabilirea unor detalii de o finețe excepțională. Libertatea de care s-au bucurat istoricii români, inclusiv cei militari, libertatea de a putea aborda și interpreta orice subiect, deplina libertate asupra surselor de informare și deschiderea unor arhive sovietice au dus la cunoașterea din ce în ce mai amănunțită a acțiunilor Armatei Române în ceea ce, în epocă, a fost numită „cruciada sfântă împotriva bolșevismului”.

Cu toate acestea, deși pare greu de crezut, încă mai pot apărea noi elemente de interes, care contribuie prin ineditul lor sau pot întregi cunoștințele deja știute. Așa este cazul unei fotografii inedite, din 1941, a cimitirului militar românesc din localitatea Bujalik sau Bujalâk (în prezent, Sverdlovo) din regiunea Odessa, loc al unor confruntări teribile dintre armatele română și sovietică.

Cimitirul militar românesc din curtea bisericii din Bujalik

Fotografia a fost realizată de Gheorghe Antoniu din Regimentul 10 Artilerie, giurgiuvean de origine, ofițer cu o carieră profesională exemplară, plămădit în cariera armelor în anii Primului Război Mondial și participant la cel de Al Doilea Război

Mondial. Gheorghe Antoniu a fost un om dedicat chemării sale de militar, un om cu o putere de muncă constantă și care prin inteligență, abnegație și tenacitate, a putut parcurge treaptă cu treaptă ierarhia militară, plecând de la gradul de sublocotenent și ajungând până la cel de colonel. A plecat la drum din poziția de ofițer subordonat și l-a terminat în poziția de comandant de

---

* Institutul de Turcologie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca; Liga Navală Română – filiala Constanța.

Regiment și căruia, schimbarea regimului politic din România i-a stopat brusc și nedrept accesul la gradul de general (i se făcuse chiar și propunerea) și cel de comandant de Divizie. Ultimii ani ai vieții i-a petrecut alături de familie, în Giurgiu, orașul său natal, refuzând orice colaborare cu autoritățile regimului comunist, păstrându-și astfel verticalitatea sub care a trăit întreaga viață¹.

În cel de Al Doilea Război Mondial, Gheorghe Antoniu, în calitate de comandant de Divizion, de la 22 iunie 1941 până la 6 iunie 1943, a luptat în regiunea Ploiești-Moreni pentru apărarea zonei petrolifere, apoi în Transnistria, făcând parte din trupele de ocupație. Ulterior, Gheorghe Antoniu a luat parte directă la luptele de la Sud Harkov, Doneț, Oskol, Don, Tebektenorowo, Sud Stalingrad și stepa Calmuciei. După acest periplu, între 7 iulie 1943 și 7 iunie 1945 a comandat Divizionul 32 din Regimentul 8 Artilerie Anti Aeriană și mai ales Centrul Sensibil Cernavodă-Fetești pentru apărarea podurilor de peste Dunăre și Borcea. În această calitate, a luat parte după 23 august 1944 la curățirea regiunii de trupele germane și a acționat cu artileria contra flotei germane ce se retrăgea în amonte pe Dunăre.

Una din cele mai importante moșteniri lăsate de Gheorghe Antoniu este colecția de fotografii, care, în întregul ei, oglindește întreaga sa carieră militară, începând din anii 1918 - 1920, când s-a format ca ofițer și ajungând la campania Armatei române de pe Frontul de Est. În războiul contra Uniunii Sovietice, a realizat o serie de clișee în locurile pe care le-a străbătut, începând de la locul de concentrare, până la Stalingrad, și înapoi. Cea mai importantă latură a fotografiilor lui Gheorghe Antoniu este aceea că ating un anumit nivel emoțional, resorturile la care apelează fiind legate de teamă, durere, efort sau eroism. O altă perspectivă, la fel de importantă, a acestor fotografii este aceea că ele au surprins momente irepetabile, în care ostași ai Armatei române sunt prezenți în diferite ipostaze și în locuri inedite, de neconceput pentru ei cu foarte puțin timp înainte.

Astăzi, ele sunt cu atât mai valoroase cu cât numărul unor astfel de imagini, realizate de militari români în acea perioadă și în acele locuri, sunt destul de rare.

Fotografia cu cimitirul militar românesc din curtea bisericii din localitatea Bujalik a fost realizată în 16 octombrie 1941, chiar în ziua cuceririi orașului Odessa, când unitățile Regimentului 10 Artilerie, din care făcea parte

---

¹ Despre viața și cariera lui Gheorghe Antoniu, a se vedea Gabriel-Felician Croitoru, *Un artilerist în Stepă Calmucă și la Stalingrad: colonelul Gheorghe Antoniu*, în „Collegium Mediense – comunicări științifice”, XIX, Bibliotheca Historica, Philosophica et Geographica, Mediaș, 2020, pp. 99 - 107.

Gheorghe Antoniu, se retrăgeau din zonă, după ce inițial fuseseră chemate ca sprijin.

Bujalik avusese un rol strategic important în cadrul confruntărilor care au vizat cucerirea orașului Odessa². Luptele de la Bujalik dintre români și sovietici au debutat în după-amiaza zilei de 15 august 1941, când unități ale Regimentelor 10 Vânători și 2 Roșiori au atacat forțele sovietice dintre pâraurile Bol Adjalik și Mal Adjalik, cele mai grele confruntări înregistrându-se în zona comunei Spiridonovka (în prezent, Stepanovka). În seara aceleiași zile, ofensiva celor două unități române a fost oprită pe aliniamentul dintre Buldinovka și Bujalik, eșecul acțiunii determinând înlocuirea Regimentului 2 Roșiori cu Regimentul 35 Infanterie.

În următoarele două zile, 16 și 17 august, ambele forțe beligerante au executat o serie de atacuri și contraatacuri, totul culminând cu bombardamentul de aviație a satului Spiridonovka, în urma cărora frontul s-a stabilizat temporar pe lina Dufinka, la înălțimea cu cota 58. Trupele române au primit ordin să păstreze cu orice preț poziția cucerită, pentru a nu permite inamicului să-și concentreze forțele la nord de pâraul Adjalik.

În urma acestor dramatice confruntări și-au pierdut viața peste 300 de militari români, aceștia fiind înhumați, în 10 cimitire și grupuri de morminte, pe raza satelor Spiridonovka și Bujalik, unul dintre acestea fiind chiar în curtea bisericii din această ultimă localitate³.

---

² Cucerirea orașului Odessa a reprezentat o operațiune de amplasare, în care au fost implicate trupele Armatei 4, condusă inițial de generalul Nicolae Ciupercă. Prima etapă a ofensivei armatei române, desfășurată între 1 și 14 august 1941, a urmărit trecerea Nistrului și ocuparea căilor de acces spre Odessa, în scopul izolării orașului. Obiectivul a fost îndeplinit doar în condițiile suplimentării forțelor române, necesară ca urmare a rezistenței sovietice. Străpungerea primei linii de apărare s-a realizat între 15 și 24 august, trupele române reușind să depășească rezistența Armatei Sovietice de Litoral. Succesul nu a putut fi consolidat în condițiile lansării unor puternice contraatacuri sovietice care beneficiau de libertatea acțiunilor pe mare.

Nemulțumit de evoluția operațiunilor, generalul Ion Antonescu a ordonat înlocuirea comandantului forțelor române, numindu-l la conducerea Armatei 4 pe generalul Iosif Iacobici, care însă a obținut doar progrese limitate, reușind străpungerea doar a celei de-a doua linii de apărare, fără a putea străpunge poziția principală de apărare a Odesei. Lipsa de eficiență a acțiunilor române a fost exploatată de forțele sovietice, care au lansat o nouă contraofensivă, în data de 21 septembrie 1941, care a dus la oprirea temporară a atacului împotriva Odesei și scoaterea portului din aria de acțiune a artileriei române. Respingerea contraofensivei nu s-a putut realiza decât după două zile de lupte intense și doar în condițiile lansării de atacuri aeriene ale aviației române și germane. Efectele acțiunilor combinate au condus la slăbirea apărării sovietice care a cedat orașul trupelor române în data de 16 octombrie 1941.

³ <https://once.mapn.ro/pages/view/167>, accesat în data de 24.08.2021, ora 19.03.

În perioada administrației românești a Transnistriei, între 1941 - 1944, localitatea Bujalik a făcut parte din județul Odessa. Pe raza comunei au fost înmormântați, în total, 409 militari români, cei mai mulți fiind înhumati în cimitirul din curtea bisericii din localitate. Acesta a fost amenajat de Regimentul 28 Infanterie Fortificații și cuprindea mormintele individuale a 238 militari⁴ care luptaseră în Regimentele 25 și 35 Infanterie, Regimentele 5 și 10 Vânători⁵ și Batalionul 15 Pionieri⁶.

După terminarea luptelor, din raportul preotului căpitan Boris Totoescu, confesorul Regimentului 25 Infanterie, întocmit la 1 octombrie 1941, rezultă că „s-a format o echipă din zece oameni, din muzica regimentului, în fruntea căroră am cutreierat câmpul de luptă, am adunat toți eroii căzuți și i-am înmormântat conform obiceiurilor și a ritualului nostru (...), 16 dintre ostași fiind înhumați lângă biserica din Bujalik (Odessa)”⁷.

Biserica localității Bujalik fusese desființată de regimul bolșevic și transformată în depozit de materiale, dar în ziua de duminică, 14 septembrie 1941, de ziua Înălțării Sfintei Cruci, aceasta a fost redeschisă. În ziua amintită, s-a săvârșit Sfânta Liturghie în ea, s-a făcut un parastas pentru ostașii căzuți, iar la sfârșitul slujbei au fost botezați 42 de copii. Soborul de preoți a fost format din preotul căpitan V. I. Cehan de la regimentul 35 Infanterie, preotul căpitan Misăilă de la Regimentul 10 Vânători și preotul căpitan Boris Totoescu de la Regimentul 25 Infanterie. De asemenea, a participat șeful de Stat Major al Diviziei 15 Infanterie, alături de mai mulți ofițeri de la Statul Major de la unitățile componente ale diviziei, câteva sute de ostași și un număr foarte mare de localnici⁸.

În clișeul realizat de Gheorghe Antoniu se poate observa o parte a bisericii din satul Bujalik, în curtea căreia sunt mai multe cruci de mici dimensiuni, uniforme, albe, unele dintre acestea având deasupra căști de oțel (unele găurite de gloanțe), trei troițe, din care una mai mare și o cruce de mormânt de mari dimensiuni. Dintr-un alt raport întocmit de același preot căpitan Boris Totoescu, întocmit tot la 1 octombrie 1941, aflăm că tocmai el se îngrijise de toate acestea: „am îngrijit ca crucile să fie confecționate pe cât se poate de uniforme și, tot așa, aproape pe toate am făcut personal inscripțiile

---

⁴ Ceilalți 171 de militari români au fost înhumați în alte locuri izolate din localitatea Bujalik.

⁵ Dovada intensității luptelor de la Bujalik este dată și de faptul că în localitate, și-a pierdut viața în data de 28 august 1941, ucis de un proiectil, comandantul Regimentului 10 Vânători, colonelul Raoul Halunga (avansat ulterior, post mortem, la gradul de general de brigadă).

⁶ https://once.ro/cimitire/cimitire_rom_ucraina.html, accesat în data de 24.08.2021, ora 14.30.

⁷ Gheorghe Nicolaescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în tranșee (1941 - 1944)*, Editura Europa Nova, București, 1998, p. 35.

⁸ *Ibidem*, p. 56.

cuvenite. Cimitirul militar de lângă biserica din Bujalik, cu troița ce tronează în mijlocul său, este tot atât de exemplar ca și cel din gara Cremidofca”⁹.

Din cauza calității slabe a fotografiilor realizate de Gheorghe Antoniu, majoritatea numelor de pe cruci sunt ilizibile, cu foarte puține excepții.

Astfel, pe una din crucile albe se poate distinge numele Cristescu Ra. [sublocotenent Rafael Cristescu]¹⁰, iar pe o alta Emil [locotenent (post-mortem) Emil Giuranu], iar pe crucea mare, frumos împodobită, este scris Pleșoianu V. [locotenent colonel Pleșoianu Veniamin].

Sublocotenentul Rafael Cristescu, ofițer de rezervă, a urmat în perioada 1919 - 1929 școala primară „Clementa” și Liceul „Spiru Haret” din București, unde a fost coleg și foarte bun prieten cu Nicolae Steinhardt, Constantin Noica și Alexandru Ciorănescu. După absolvirea studiilor universitare, a devenit profesor secundar de limba franceză, fiind recunoscut în cercurile intelectuale pentru colaborarea cu „Revista burgheză” (alături de Nicolae Steinhardt și Emanuel Neuman), pentru apropierea de membrii Cercului „Criterion”, dar și pentru că în anul 1938, a votat deschis împotriva Constituției promovată de regele Carol al II-lea. După izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial s-a înrolat voluntar, participând la luptele de eliberare a Basarabiei. În întreaga sa viață și activitate, Rafael Cristescu a păstrat o permanentă legătură cu Nicolae Steinhardt, căruia i-a trimis o serie de scrisori de pe Frontul de Est. Dovada legăturii dintre ei este faptul că Nicolae Steinhardt i-a dedicat lui Rafael Cristescu romanul său, *Monologul polifonic*¹¹, iar în cea mai cunoscută lucrare a sa, *Jurnalul fericirii*, acesta nota la mulți ani după terminarea războiului: „A fost de un mare curaj. (...) Pe front, sub Antonescu, s-a dus ca voluntar. A căzut în fața Odesei, făcându-și datoria cu exces de zel. Îmi scria amical de pe front, mi-a spus că-s om cumsecade”.

Alt nume identificat este cel al locotenent colonelului Veniamin Pleșoianu, comandant de divizion în cadrul Regimentului 2 Roșiori. Născut la 15 februarie 1897, la Pleșești, jud. Baia, acesta a fost militar de carieră, luând parte cu unitatea sa la luptele pentru eliberarea Basarabiei. În dimineața zilei de 17 august 1941, forțele sovietice au atacat divizionul pe care îl conducea, în localitatea Buldinovka, producându-i pierderi foarte mari. În această situație critică, locotenent colonelul Veniamin Pleșoianu a trecut ca serviant la pușca-mitralieră, executând foc până a fost lovit de o rafală inamică și a fost ucis. Pentru faptele sale de arme, a fost decorat, post-mortem, cu

---

⁹ *Ibidem*, p. 57.

¹⁰ <https://once.mapn.ro/pages/view/97>, accesat în data de 30.04.2020, ora 11.40.

¹¹ Programat inițial să apară în vara anului 1989, dar publicat abia în 1991, la doi ani după moartea autorului.

Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, prin Decretul Regal nr. 40 din 7 ianuarie 1942¹².

La rândul său, Emil Giuranu (sau Giuran, așa cum mai este consemnat în documente militare¹³), era, la începutul războiului, comandantul plutonului 4 al Divizionului 1 din cadrul Regimentului 3 Roșiori, cu garnizoana de bază în orașul Buziaș. A participat la luptele de eliberare a Basarabiei și la cele din Transnistria. Și-a pierdut viața în data de 28 august 1941, în luptă, în timpul unui atac asupra pozițiilor sovietice, foarte bine apărate¹⁴.

Prin Decretul Regal nr. 2565 din 11 ianuarie 1943, sublocotenentul Emil Giuran a fost decorat, post mortem, cu Ordinul „Coroana României” cu spade în gradul de Cavaler cu panglică de „Virtute Militară” pentru „faptele de arme săvârșite în războiul contra Rusiei Sovietice în anul 1941”¹⁵.

De menționat este că după terminarea luptelor, stabilizarea situației și îndepărtarea linei frontului de satul Bujalik, autoritățile militare române au acordat o importanță mai mare amenajării cimitirelor celor căzuți la datorie. Acest lucru reiese și din „Darea de seamă a activității religioasă-pastorale pe luna octombrie 1941”, în care preotul căpitan Boris Totoescu, menționa că „am așezat în ordine mormintele și crucile eroilor noștri, împrejmuid totodată cu gard o porțiune a cimitirului, care mai avea nevoie de așa ceva. Tot așa, am fotografiat cimitirul militar din Bujalik și gara Kremidovca, în special mormintele ofițerilor, pentru ca fotografiile executate să le remit apoi familiilor lor”¹⁶.

În context, este de reținut atitudinea preotului căpitan Boris Totoescu, care și-a făcut datoria exemplar, acesta reușind să ofere eroilor români cinstea cuvenită și respectul Armatei Române. De altfel, preotul Boris Totoescu și-a menținut aceeași atitudine pe întreaga perioadă a războiului, meritele sale fiind recunoscute în anul 1946, când la 11 februarie, a fost avansat de la gradul

---

¹² „Monitorul Oficial” an CX, nr. 12, joi, 15 ianuarie 1942, p. 2.

¹³ Înclinăm să credem că numele corect este Giuran, și nu Giuranu. Există inclusiv un document olograf, semnat V. Giuran, intitulat *Memorii. La cimitirul Eroilor Armatei Române de la marginea satului Bujalâk de lângă Odessa, din Ucraina, într-o zi din august 1942*, consemnat ca fiind manuscris, în arhiva familiei.

¹⁴ Valeriu Giuran, *Momente din activitatea Regimentului 3 Roșiori în cel de-al doilea război mondial, Campania de est, în perioada iunie 1941 - iulie 1942*, în „Analele Banatului”, III, 1994, p. 424. A se vedea și Valeriu Giuran, *Momente din istoricul Batalionului și al Regimentului 3 Vânători (1896 - 1941)*, Editura Mirton, Timișoara, 2000 și idem, *Doi frați: Emil Giuran și Angel Giuran – eroi vâlceni din cel de-al doilea război mondial, Campania din Est*, în „Studii vâlcene”, Muzeul Memorial „Nicolae Bălcescu”, Bălcești pe Topolog, Rm. Vâlcea, 1971 și serie nouă, nr. IV (XI), 2008, pp. 595 - 608.

¹⁵ „Monitorul Oficial” an CXI, nr. 8, luni, 11 ianuarie 1943, p. 251.

¹⁶ Gheorghe Nicolaescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op. cit.*, p. 70.

de preot de garnizoană asimilat gradului de căpitan la cel de preot de divizie, asimilat gradului de maior¹⁷.

După retragerea trupelor române, odată cu ruperea frontului la Stalingrad, în noiembrie 1942, toate aceste locuri de înhumare din localitatea Bujalik au fost distruse de unitățile militare sovietice, asemenea tuturor cimitirelor de campanie românești de pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice¹⁸.

***AN UNPUBLISHED PHOTO OF 1941 OF THE ROMANIAN
MILITARY CEMETERY OF BUJALIK (BUJALÂK)***

-abstract-

Key words: Bujalik, Odessa, Romanian Army, military cemetery, Veniamin Plesoianu, Emil Giuran, Rafael Cristescu, Boris Totescu

Among the photos left by the Gheorghe Antoniu, with Romanian soldiers on the Eastern Front, one of these show the Romanian military cemetery in the courtyard of the church in Bujalik, near Odessa, from November 16 1941.

Of the war heroes buried there we can clearly see the crosses of lieutenant colonel Veniamin Plesoianu, lieutenant Emil Giuran and lieutenant junior grade Rafael Cristescu, all of which are presented here.

---

¹⁷ „Monitorul Oficial” an CXIV, nr. 35, luni, 11 februarie 1946, p. 1658.

¹⁸ Evidența morților de război români, identificați nominal, înhumați pe teritoriul localităților ucrainene Spiridonovka și Bujalik (Ucraina), în Al Doilea Război Mondial, poate fi consultată pe site-ul Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, la secțiunea Lista morților de război.